

Joannes Chrysostomus Loots (1598-1656)

I. BIOGRAFIE *

Tot dusver werd nog geen afzonderlijke studie gewijd aan het leven en het werk van Joannes Chrysostomus Loots. Wel vindt men een nota over hem in enkele biografische verzamelwerken, maar ook hierin werden hem slechts een paar karige paragrafen voorbehouden.

In deze beperkte studies zijn duidelijk twee soorten bronnen te onderscheiden. Sommige auteurs hebben Loots gekend als leeftijdgenoot, of hebben hem bestudeerd in het raam van de geschiedenis der Augustijnenorde. Onder deze Augustijnen citeren we Joannes Neeffs (1652), Philippus Elssius (1654), Lambertus a S. Joanne (1658), Nicolaus de Tombeur (1727) en Joannes Felix Ossinger (1768).

Een tweede groep constateerde, geruime tijd na Loots' overlijden, dat van hem verscheidene geschriften waren overgebleven. Zo kwam men dan, langs zijn naam of zijn werk, tot het opzoeken van biografische of bibliografische gegevens. In deze tweede categorie vermelden we J.F. Foppens (1739), J.N. Paquot (1769), P. Hofman Peerlkamp (1822), F. Van der Haeghen (1860), A.J. van der Aa (1865), Ed. Van Even (1892-93) en Eug. de Seyn (1931). De meest recente verwijzing vonden we bij L. Bradner (1957) en A. Gerlo (1965).

Dat Loots' activiteit door contemporaine biografen te boek werd gesteld, kan op het eerste gezicht verwondering wekken. Het waarom van dergelijke geschriften wordt duidelijk in een besluit van het provinciaal kapittel van 1631. Dit kapittel, te Leuven gehouden, bepaalde: « Sit in omnibus Conventibus aliquis qui res memorabiles praeteriti temporis vel praesentis, à Fratribus gestas, libris consignet; sicut & memorias Patrum, & Fratrum defunctorum ». Deze bepaling

* Deze bijdrage is ontleend aan *Een Latijns Schooldrama uit de 17de eeuw: J. Chr. Loots' « Pompeius Magnus »*, verhandeling tot het bekomen van de graad van licentiaat in de Letteren en Wijsbegeerte, groep Klassieke Filologie, aan de Universiteit van Gent in 1968 o.l.v. Dr. H. Van Crombruggen, Promotor (*Nota van de redactie*).

werd « annis posterioribus » hernieuwd ¹⁾. Dat dit voorschrift veelal werd opgevolgd, moet zeker ook in het algemeen kader gezien, waarin de Provincia Belgica toen verkeerde; in de zeventiende eeuw kende zij namelijk een hoge bloei.

De werken van deze Augustijnen worden nog steeds niet voldoende naar waarde geschat. Dit was lang het gevolg van hun vrijwel volledige onbekendheid. Sindsdien echter heeft Pr. Jansen een lans gebroken voor de « Onuitgegeven werken van Augustijnen-Eremieten uit de Belgisch-Nederlandsche Provincie » ²⁾. Een zorgvuldiger lijst van deze bronnen nam N. Teeuwen op in het raam van zijn gedetailleerde studie: « Nicolaus de Tombeur, OESA en zijn « Provincia Belgica » » ³⁾. Tenslotte vermelden wij St. Axters, die deze werken opneemt in zijn bibliografie ⁴⁾.

Vóór 1929 echter waren de meeste gegevens over Loots moeilijk te achterhalen. De schaarsheid van de exemplaren, die van Loots' werk waren overgebleven, had voor gevolg, dat de belangstelling eerder gering was, en dat de meeste biografen zijn werk niet hadden gezien, of er althans slechts zoveel van wisten als een oppervlakkig doorbladeren mogelijk maakt. Het feit dat de beste bronnen slechts in handschrift zijn overgeleverd, was er de oorzaak van, dat zij tot voor kort onbereikbaar waren. Zo werden minder nauwkeurige gegevens verspreid via de gepubliceerde werken.

Omdat tot dusver met betrekking tot Loots, bijna uitsluitend de Augustijnse gedrukte bronnen werden geraadpleegd, is het van groot belang de in handschrift bewaarde werken te exciperen. Er zijn drie Augustijnen, die over Loots gegevens mededelen: Lambertus a S. Joanne, Joannes Neeffs en Nicolaus de Tombeur.

Voor de beschrijving van hun werken verwijzen we naar een artikel van N. Teeuwen over « Nicolaus de Tombeur, OESA en zijn « Provincia Belgica » » ⁵⁾ waaruit we twee teksten overnemen: « Het hs. van P. Lambertus a S. Joanne († Leuven, 23 dec. 1662), samengesteld in 1658, is nu in zeer slechte staat. De titel luidt: *Chronicon Conventus Mechliniensis Ord. Eremitarum S. Augustini. Authore Adm.*

¹⁾ N. DE TOMBEUR, *Provincia Belgica*, typis M. Van Overbeke, Lovanii, z.j. [1727]; cf. Praefatio.

²⁾ In *Ons Geestelijk Erf*, III, 1929, blz. 394-408.

³⁾ In *Augustiniana*, VI, 1956, blz. 659-693.

⁴⁾ *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, deel IV, Antwerpen 1960, blz. 328-331.

⁵⁾ In *Augustiniana*, VI, 1956, blz. 659-693.

R.P. Lamberto à S. Joanne S.T.L. Ab A^o Domini 1252 ad 1658, In-folio» ⁶⁾).

« Het hs. van P. Joannes Neeffs († Mechelen, 28 juni 1656) is getiteld *Liber memorialis Conventus FF. Eremitarum S. Augustini Mechliniensis. Collectae enim et notatae sunt in eo res quaedam notabiliores, quae Conventui acciderunt, maxime ab anno Domini 1585, quo Civitas Mechliniensis ad obedientiam Regis Catholici redacta fuit per Principem Parmensem. In-folio, 1652, 31 blz* » ⁶⁾).

Nicolaus de Tombeur tenslotte is de auteur van een onuitgegeven handschrift, dat zes lijvige delen in-4° omvat, nl. de « *Provinciae Belgicae, Coloniensis seu Inferioris Alemanniae Ord. Erem. S.P. Augustini Descriptio* ». In 1727 werd te Leuven van dit uitvoerig handschrift een verkorte versie gedrukt ⁷⁾. Van Nicolaus de Tombeur kennen we verder de « *Annales Conventus Lovaniensis* »; eveneens onuitgegeven, bevat dit werk in vier delen een uitgebreide geschiedenis van het Leuvense Augustijnenklooster.

Een laatste werk van de Tombeur, dat ons kan helpen, is een obituarium van het Leuvense Augustijnenklooster, met als titel: « *Elenchus PP. et FF. defunctorum Ordinis Eremitarum S.P. Augustini conventus Lovaniensis filiorum aut qui hic obierunt ab anno foundationis 1236. Collectus per F. Nicolaum de Tombeur conventus filium anno 1714 ac per alios continuatus* » ⁸⁾).

Vermits Lambertus a S. Joanne ons als dichtste getuige meest informatie bezorgt, kunnen wij best met deze bron beginnen. Het handschrift van deze auteur werd echter reeds lang geleden zwaar beschadigd door de vochtigheid, zoals een in handschrift bewaarde catalogoog van de Archiefstukken uit het Gentse Augustijnenklooster meedeelt ⁹⁾).

Daar Loots vooral vermeld wordt op het einde van het boek, waar het manuscript bijzonder zwaar beschadigd werd, is de tekst die op hem betrekking heeft slechts fragmentair behouden. De voor-

⁶⁾ In *Augustiniana*, VI, 1956, blz. 689.

⁷⁾ N. DE TOMBEUR, *Provincia Belgica*, typis M. Van Overbeke, Lovanii, z.j. [1727].

⁸⁾ Dit obituarium is uitgegeven door Jos. Wils in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XXX, 1904, blz. 348-442.

⁹⁾ Deze catalogoog werd geschreven in de 19e eeuw en is wellicht samengesteld door Ambrosius Keelhoff, OESA. Deze inlichting — de catalogoog is immers anoniem — werd ons verstrekt door de archivaris der Augustijnen: Norbertus Teeuwen.

naamste passus met levensbijzonderheden troffen we aan « sub anno 1656 » ¹⁰⁾.

Gelukkig was het werk vroeger reeds bestudeerd door Nicolaus de Tombeur; het is vooral aan zijn lezing te danken, dat we volgend stukje konden onderscheiden :

.....vespertinum obiit / <Joannes Chrijsostomu>s Loodts natione Gandens / <sis professione Lovan>iensis hic aliq(uan)do m(a)g(iste)r novi-/<tiorum et> postea prior. Licet lumine luscus, /<ingenio tamen acri> bonus poeta, orator, et/<concionator>. Luci dedit « Pompeium Magnum » / <carmi>ne. Oratione vere soluta et lingua/<Flan>drica « Den Wegh des Levens ». Assiduus,/diligens erat in audiendis confessionibus./ <Cum acu>tissima et diuturna podagra multis/<anni>s luctatus est, quae tandem febres et/mortem advexit. Qua instante, petebat/sepultura ¹¹⁾ locum in ambitu in quo hypo-/<ca>ustum est novitiorum, et in quo solent/convenire antequam orantes pro vivis atque/defunctis cap(itu)lum ingrediantur. Iacet ibidem/sub parvo ordinario sarcophago cum hac/inscriptione : Hic jaceo fr : Jo(ann)es Chrijsostomus Loodts, scholis,/novitiis, et conventui huic praefui utinam bene : praelo dedi viam salu-/tis. E cathedra hac monstro viam universae carnis : eam in-/gressus 1656, januarij 19a viator forsán hodie mecum/futurus, bene precare.

Instructief is hierbij de vergelijking van deze plaats met de lezing, zoals Nicolaus de Tombeur ze meer dan eens neerschreef. Zo bijvoorbeeld in deel IV, blz. 47 van zijn onuitgegeven « Provincia Belgica » waar, in het raam van de geschiedenis van het klooster van Mechelen, Loodts' leven aldus wordt beschreven :

1656. 19 jan. obiit P. Jo(ann)es Chrijsostomus Loots. Natione Gandensis, professione Lovaniensis aliquando magister novitiorum et postea prior. Licet lumine luscus, ingenio tamen acri, bonus poeta orator et concionator. Luci dedit « Pompeium Magnum » carmine. Oratione vero soluta et lingua Flandrica « Den Wegh des Levens », diligens in audiendis confessionibus : cum acutissima et diuturna podagra multis annis luctatus est, quae tandem febrim et mortem advexit.

In zijn « Index Alphabeticus continens nomina fratrum tam mortuorum, quam viventium », in deel II van de « Annales Conventus Lovaniensis », gaf dezelfde auteur het zo weer :

¹⁰⁾ Vermits het handschrift naar het einde toe niet meer gepagineerd is, halen we de plaats aan door het opgeven van het beschreven jaar.

¹¹⁾ Wellicht moet hier een genitief gelezen worden.

1656. 19. januarii obiit Mechliniae R.P. Chrijsostomus Loodts Aetat(e) 58. Prof(essione) 39. Sac(erdotio) 34. Hic A° 1640 interfuit cap(itulo) Bruxellensi, ut socius et secretarius Rectoris provinciae, et 1641 in cap(itulo) Gandae instituitur Terminariorum Superior Dunkercae et ut talis interfuit cap(itulo) Brugensi 1643, in quo constitutus est Supprior Mechlin(iensis). Licet lumine luscus, ingenio tamen acri, bonus poeta, orator et concionator : Luci dedit « Pompeium Magnum », carmine. Oratione vero soluta, et linguâ Flandricâ : « Den Wegh des Levens ». Fuit etiam magister novitiorum, et 1649 in cap(itulo) Gandensi constitutus prior Mechliniensis. Diligens in audiendis confessionibus sepultus ibid(em) in ambitu cum hoc epitaphio : Hic jaceo P. Jo(ann)es Chrijsostomus Loodts scholis novitiis, et conventui huic praefui utinam bene. praelo dedi : Viam Salutis, et cathedra (sic !) hac monstro viam universae carnis, eam ingressus 1656, jan(uarii) 19. Viator, forsan hodie mecum futurus, bene precare.

In het gedrukte werk van Nicolaus de Tombeur wordt dit beknopter :

JOANNES CHRYSOSTOMUS LOOTS quondam terminariorum Dunckercae superior, Mechliniae Magister Novitiorum, Prior, Provinciae etiam Secretarius. Luci publicae dedit Pompejum Magnum carmine, et poemata multa. Item den Wech des Levens an(no) 1654 ¹²⁾.

Dit zijn dan meteen de twee voornaamste getuigenissen. Bij Lambertus a S. Joanne lezen we het relaas van iemand die de beste documenten kon raadplegen en ooggetuigen ondervragen. Over de juiste beweegreden van het geschrift tasten we in het duister. De invloed van de reeds vermelde kapittel-bepaling is onmiskenbaar ¹³⁾. Bovendien was Lambertus a S. Joanne in dit soort werk niet onervaren. Toen hij prior was te Aken, had hij een chroniek van dat klooster opgesteld ¹⁴⁾. Te Mechelen is het weer in zijn functie van prior (1658-1661) dat hij een dergelijk werk onderneemt. Loots, die in 1656 overleed, had ruim een tiental jaren te Mechelen verbleven, eerst als magister novitiorum, later als prior. Van groot belang is de relatie die reeds vroeg tussen beide Augustijnen moet hebben bestaan.

Lambertus a S. Joanne, die te Sint-Truiden was geboren, trad in het klooster van Leuven in de orde en sprak er op 27 oktober 1619

¹²⁾ N. DE TOMBEUR, *Provincia Belgica*, typis M. Van Overbeke, Lovanii, z.j. [1727], blz. 106.

¹³⁾ Cf. blz. 553, noot 1.

¹⁴⁾ Jos. WILS, *Obituaire des Augustins de Louvain*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XXX, 1904, blz. 435.

zijn professie uit ¹⁵⁾. Dit is één jaar, nadat Loots te Leuven zijn klooster-geloften aflegde.

Nicolaus de Tombeur neemt de gegevens van Lambertus a S. Joanne, steeds met aanhaling van de geraadpleegde bron, over in zijn ongepubliceerde « Provincia Belgica ». De anekdote over de laatste wilsbeschikking wordt telkens weggelaten; alleen de « Annales Conventus Lovaniensis » nemen het grafschrift op. Door zijn andere opzoekingen als historicus van de orde kon Nicolaus de Tombeur Loots' curriculum met drie ambten aanvullen. Bovendien vermeldde hij in zijn « Annales Conventus Lovaniensis » de gegevens uit zijn in 1714 samengesteld obituarium ¹⁶⁾, nl. de data van geboorte, professie en overlijden.

Alhoewel beide auteurs belangrijke gegevens hebben overgeleverd, moeten we toch een zekere vaagheid vaststellen in de vermelding van de werken van Loots. Lambertus a S. Joanne had deze wellicht niet zelf gezien. « Pompeius Magnus », blijkbaar het succesrijkste werk, noemt hij wel; maar niet de 46 gedichten die erbij aansluiten. Lambertus a S. Joanne kent het tweede Latijnse toneelstuk niet, en de titel van het Nederlandse werk wordt onjuist geciteerd. Nochtans werden deze twee laatste werken te Mechelen uitgegeven ¹⁷⁾.

¹⁵⁾ *Ibidem*.

¹⁶⁾ Het werd uitgegeven door Jos. Wils in *Analectes...*, XXX, 1904, blz. 348-442.

¹⁷⁾ De werken van Joannes Chrysostomus Loots zijn :

Pompeius Magnus Tragicomoedia ac Poemata varia Auctore R.P. Ioanne Chrysostomo Loots Religioso Sacerd. Ordinis P.P. Eremit. S. Augustini. Gandavi E Typographeio Ioannis Kerchovii ad insigne ensis laureati Anno 1635. Van dit werk zijn exemplaren aanwezig : in de Gentse Universiteitsbibliotheek onder : G.622, G.623, Bl.1612, Bl.1613; in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel onder : II,3276; in de bibliotheek van de abdij Sinte Bernaerds te Bornem; in het stadsarchief van Mechelen onder : M.4.742B(a); in de Bibliothèque Nationale de Paris onder : Rés.p.Yc.138; in de bibliotheek van de University of Chicago en in de Folger Shakespeare Library, Washington D.C.

Gloriosus B. Matris Theresae de subacto mundo triumphus Auctore R.P. Ioanne Chrysostomo Loots Religioso Sacerd. Ordinis P.P. Eremit. S. Augustini. Mechliniae Typis Henrici Iaye. Anno 1639. Exemplaren zijn aanwezig : in de Gentse Universiteitsbibliotheek onder : G.623, Bl.1612; in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel onder : II,3276; in het stadsarchief van Mechelen onder : M.4.742A(a); in de bibliotheek van de University of Chicago en in de Folger Shakespeare Library, Washington D.C.; in de bibliotheek van het klooster der Gentse Augustijnen onder : 52AG.

Den ghebaenden Wegh der Salicheyt ende Volmaecktheyt Dienende alle Geestelijke Persoonen Ghemaect door P.F. Ioannes Chrysostomus Loodt Religieus der Eremyten van Sinte Augustyn. Tot Mechelen. Ghedruckt by Robert Jaye ghesworen Boeckdrucker

Nicolaus de Tombeur neemt vrijwel alle gegevens uit het « Chronicon » over, ook de foutieve. Alleen door de gedrukte « Provincia Belgica » van 1727 kunnen we vermoeden dat hij « Pompeius Magnus » heeft gezien, want hij vermeldt er ook « poemata multa ».

Het « Liber Memorialis » van Joannes Neeffs beschrijft eveneens enkele voorname gebeurtenissen. Ook dit werk bestrijkt bijna volledig de tijd, waarin Loots te Mechelen verbleef; het is minder uitvoerig, want in 31 bladzijden ¹⁸⁾ omvat het een 70-tal jaren. Ook over Loots is het zeer bondig. Dit op blz. 29 : « ...Loots absolutus ». Dat zijn de enige woorden, die deze man over een lange activiteit kan neerschrijven. Bovendien klinkt deze bondigheid bepaald scherp, vermits hij Loots' aftreden als een zekere bevrijding ervaart. « Absolutus » is in dit opzicht overduidelijk.

Een dergelijk stilzwijgen eist een verklaring. Deze is echter vrij ingewikkeld en veronderstelt een lange geschiedenis, zodat we de uitleg beter in het verloop van de biografie kunnen opnemen. In elk geval wordt Loots veronachtzaamd en doodgezwegen.

Het was dank zij Lambertus a S. Joanne dat wij zekerheid kregen omtrent de geboorteplaats van onze auteur. Uit het obituarium van Nicolaus de Tombeur vernemen we dat Loots 58 jaar was geworden; derhalve zou hij rond 1598 zijn geboren. Het geboorteregister van Gent, « S. Michel. Nord 1598-1602 » ¹⁹⁾ bracht volledige opheldering. Op 10 juni 1598 werd Joannes Loots als zoon van Meester Pieter Loot advocaat en van Catelyne van der Speeten geboren. Als « susceptores » traden Jan Loot ²⁰⁾ en Catelyne van der Mandele ²¹⁾ op.

indien Naem Iesus. Anno M.DC.LIV. Exemplaren zijn aanwezig : in de Gentse Universiteitsbibliotheek onder : A.309; in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel onder : LP3019A en 84677; in het stadsarchief van Mechelen onder : M.4.723(1); in de bibliotheek van het klooster der Gentse Augustijnen onder : 41J; in de bibliotheek van het Ruusbroecgenootschap te Antwerpen onder : 3028C11; in de bibliotheek van de Universiteit van Nijmegen.

¹⁸⁾ Alhoewel hss. meestal volgens de folio's worden aangehaald, nemen we de recente paginering over.

¹⁹⁾ Stadsarchief Gent, geboorteregister « S. Michel. Nord 1598-1602 ». Zie fotocopie op blz. 560.

²⁰⁾ Dit is het enig familielid, dat werd geattesteerd langs vaderszijde. Bij de geboorte van Maria Loot worden peter en meter niet vermeld.

²¹⁾ Hoe de familie « van der Mandele » in verband moet gebracht worden met de familie Loot-van der Speeten is niet duidelijk. In de documenten van de Staten van Goed wordt Jan van der Mandele regelmatig vermeld als « eerste pensionaris van Schepe(n) van (den) Kuere » van Gent. Licht hier een verwijzing?

Door het geboorteregister werd dus duidelijk dat Loots slechts 57 jaar is geworden, vermits Lambertus a S. Joanne als sterfdatum 19 januari 1656 had opgegeven. Hieruit blijkt dat Nicolaus de Tombeur wel het jaartal, maar niet de exacte aanduiding van Loots' geboorte heeft gekend.

De huwelijksregisters van dezelfde parochie bevestigen dat het huwelijk van Pieter Loot «adv(ocaet) inden Raedt van Vlaen(deren)» en Catelyne van der Speeten ingezegend werd op 15 juli 1597. De geboorteregisters van deze parochie vermelden tenslotte voor 28 juni 1603 ook de geboorte van een dochter Maria.

Welke sociale gevolgen de positie in de Raad van Vlaanderen meebracht, is moeilijk te bepalen. Er is wel een en ander gepubliceerd over deze Raad, doch de rol van de advocaat hierin is niet volkomen duidelijk. «L'obtention du diplôme et la prestation du serment étaient les deux conditions essentielles que l'ancien droit exigeait des avocats»²²). Niettemin kon men door een initiatie van enkele jaren hetzelfde ambt uitoefenen als na vier jaren universiteit.

Een functie in de Raad van Vlaanderen of iets dergelijks was in deze familie geen zeldzaamheid, vooral dan langs de kant van Catharina van der Speeten. Uit de «Staten van Goed» weten wij dat Cornelis en Jan van der Speeten «advocaeten inden Raedt van Vlaen(deren)» waren, dat Pieter «Secretaris van mijnen heeren Schepen(en) van (den) Kuere»²³) was. Dit waren de oudste broers van Catharina, moeder van Jan Loots²⁴). Op dat ogenblik hadden Laurens, Sijmoen en Servaes, haar jongere broers, nog geen beroep. Vader Pieter van der Speeten was «In zijne levane procur(eur) inden Raedt van Vlaen(deren)»²⁵). Om de genealogische gegevens te vervolledigen kunnen we vermelden dat Catharina, behalve zes broers, ook nog een jongere zuster Barbara had, en dat haar moeder Ysabeau van der Meeren heette.

Langs de kant van vader Pieter Loot zijn de gegevens moeilijk na te gaan. Het staat zelfs niet vast of hij een geboren Gentenaar is geweest. De naam Loodt, Loodts komt zelden voor in de Gentse geboorteregisters. Bovendien wijzen twee aanduidingen misschien naar een andere plaats. J.B. Rietstap ziet de naam opduiken in Hulst en

²²) Al. MATHIEU, *Histoire du Conseil de Flandre*, Anvers 1880, blz. 197.

²³) Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1601-1603 (17-5-1601, f° I recto).

²⁴) *Ibidem*.

²⁵) *Ibidem*.

« De titel van 'Meester'...bewijst dat Justus hogere studiën deed », schrijft O. Dambre ²⁹⁾ over Justus de Harduwijn, en hij gaat verder : « De vraag of hij te Douai de colleges volgde...ofwel te Leuven ...is moeilijk te beantwoorden ». Wij konden niet nagaan, aan welke katholieke universiteit vader Loot studeerde ³⁰⁾.

Voor één familielid, dat ook de titel van « Meester » voerde, krijgen we inlichtingen over het diploma, behaald aan de universiteit. We lezen namelijk « M(eeste)r Jan van (der) Speeten Licentiaet inde Rechten en(de) Secretaris van (de) voorn(oemde) Scepen(en) van (den) Kuere » ³¹⁾. Dit laatste wijst erop, dat Jan in 1618 dezelfde positie bekleedde als zijn broer Pieter in 1601 ³²⁾.

Alle archiefstukken die inlichtingen over de financiële toestand van de familie verschaften, wijzen er duidelijk op dat het gaat om een welgesteld gezin. Ook hier zijn we best ingelicht over de familie van der Speeten. Hun eigendommen zijn talrijk ³³⁾.

De familie Loot werd diep getroffen, toen op 26 augustus 1603 de moeder Catharina van der Speeten stierf en drie kinderen achterliet, waarvan het oudste pas vijf jaar geworden was en het jongste nog geen twee maanden telde. Het is in de documenten die een jaar later, op 23 augustus 1604 ³⁴⁾ werden opgesteld, dat we vernemen dat er inderdaad drie kinderen zijn. Pieter, de tweede zoon, zal wellicht niet in Gent geboren zijn.

Catharina van der Speeten werd begraven in de St.-Michielskerk te Gent. A.L. Van Hooebeke ³⁵⁾ deelt haar grafschrift mede, dat op een bord aan de muur was gehecht : « Hier voore(n) licht begrave(n) Joncv(rouw) Catheline va(n) der Speeten, S(acrae) M(emoriae) ³⁶⁾, Huysvr(ouw) was van M(eeste)r P(iete)r Loot, Adv(ocae)t in(den)

²⁹⁾ O. DAMBRE, *Justus de Harduwijn*, Gand/Paris/'s Gravenhage 1926, blz. 74.

³⁰⁾ *Ibidem*, blz. 75, noot 1. Op deze plaats wordt vermeld dat de « Placcaet-Boeken van Vlaenderen » uitdrukkelijk vermelden, dat studie aan een binnenlandse, katholieke instelling vereist was. Daarvoor kwamen Leuven en Douai in aanmerking.

³¹⁾ Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1617-1619 (4-9-1618, f° 25 verso).

³²⁾ Cf. blz. 559.

³³⁾ Zie vooral Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1601-1603 (17-5-1601, f° I recto - f° 5 verso).

³⁴⁾ Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1603-1604 (23-8-1604, f° 92 recto).

³⁵⁾ A.L. VAN HOOEBEKE, *Recueil des épitaphes...*, Gand 1849, Hs., deel II, blz. 47, n° 102. De beide schilden, waarvoor de auteur plaats uitspaart, zijn niet ingevuld.

³⁶⁾ De afkorting S.M. konden wij nergens attesteren, zodat de voorgestelde toevoeging hypothetisch is.

Raedt van Vlaen(deren), die overleet den 26^{en} Ougste 1603. Bidt voor de Ziele ».

De « Staten van Goed », opgesteld op 23 augustus 1604 ³⁷⁾, geven ons enkele bijzonderheden aangaande de familie. Zo vernemen wij dat « huus en(de) stede...ghestaen en(de) ghelegen es ten voorhoofde in(de) Burchstrate daer hij teghenwoordich inne woont, en(de) zijne huusvr(ouw) overleet ».

Het is interessant hierbij het document van 17 mei 1601 ³⁸⁾ te laten aansluiten, waar « thuus en(de) stede...ghestaen en(de) ghelegghen es ten voorhoofde inde Burchstraete daer de voorn(oemde) M(eeste)r P(iete)r van (der) Speeten en(de) zijne huisvr(ouw) tot hueren overlijden woonachtich waren ».

Ook de ouders van Catharina waren in de St. Michielskerk begraven en hun grafschrift werd eveneens bewaard ³⁹⁾. « On voyait sur une pierre bleue avec Armes en chef, cette inscription : « Hier licht begrave(n) M(eeste)r Pieter va(n) der Speeten, die overleet de(n) 8e(n) va(n) April 1600. Jo(ncvrouwe) Ysabeau va(n) der Meere, syne gheselnede die ov(er)leet de(n) 18e(n) Maerte 1599. Bidt over de Zielen ».

Beide grafschriften bevonden zich dicht bij elkaar in genoemde kerk.

Het document, op 23 augustus 1604 ⁴⁰⁾ in de « Staten van Goed » neergeschreven, vermeldt verder wie de voogdij over Jan, Pieter en Maria Loot op zich nam : « Item de deelvooght wiert verlaten van zijnder vooghdie, en(de) in zijne stede staende vooght ghecreert M(eeste)r Cornelis van (der) Speeten adv(ocaet) in (den) Raedt van Vlaen(deren) ».

Joannes Loots was ondertussen reeds 6 jaar geworden. Het is interessant even te schetsen in welke omgeving hij zijn vroegste jaren doorbracht. Zijn geboortejaar valt samen met het begin van de regering der Aartshertogen, Albrecht en Isabella, een tijdperk van rustig herstel na de godsdiensttwisten.

Het ouderlijk huis in de Burgstraat lag in de parochie van Sint-Michiels-Noord, niet ver van het klooster der Augustijnen. Dezen hadden veel onheil beleefd op het einde der vorige eeuw. In 1582

³⁷⁾ Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1603-1604 (f° 92 recto).

³⁸⁾ Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1601-1603 (f° 2 verso).

³⁹⁾ A.L. VAN HOOREBEKE, *Recueil des Epitaphes...*, Gand 1849, Hs., deel II, blz. 47, n° 101. Opnieuw zijn de schilden niet ingevuld.

⁴⁰⁾ Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1617-1619 (f° 25 verso).

werden kerk en klooster bijna tot de grond toe vernield door de Geuzen ⁴¹⁾. Op provinciaal vlak bleven na « Beeldenstorm en Godsdiensttroebelen », na « pestepidemie en hongersnood » slechts 62 geproteste religieuzen in leven ⁴²⁾.

De Augustijnen hadden in deze tijd een kordaat diplomaat : Joannes Cools. Nadat deze in Spanje bemiddeld had, werd op bevel van Philips II de kerk heropgebouwd op kosten van de stad Gent, omdat haar magistraat Hembyze tot de vernieling had bijgedragen ⁴³⁾. Op 28 maart 1606 werd de eerste steen gelegd ⁴⁴⁾. Langzaam maar zeker begon de heropstanding.

Op provinciaal vlak gingen de Augustijnen zich inzetten voor de opvoeding van de jeugd in christelijk-humanistische geest, toen Joannes Cools provinciaal was. Onder zijn provinciaalaat werden colleges geopend te Brussel en te Antwerpen. Op 27 april 1609 werd te Gent het derde college geopend, toen Joannes Cools er prior was ⁴⁵⁾.

Als 6-jarige knaap heeft Loots wellicht kennis gemaakt met het onderwijs van de lagere school. Ofschoon we geen expliciete aanwijzingen vonden voor zijn eerste contact met de studie, bestaat er toch een mooie parallel in het leven van een andere parochiaan van Sint-Michiels-Noord, Jacob van Zevecote, die later ook Augustijn zou worden en slechts twee jaar ouder was dan Joannes Loots. « De toenmalige pastoor van St. Michiels, Gilles Bauterus, openbaarde hem de klassieke wereld, verklaarde hem o.a. Martialis en Seneca en onderwees hem daarenboven sterren- en aardrijkskunde » ⁴⁶⁾.

Terwijl de jongen zijn eerste lessen kreeg, werd zijn vader verwikkeld in een proces, dat we reeds hebben vermeld. In het dossier van dit proces vonden we ook spaarzame gegevens over een tweede huwelijk : « M(eeste)r P(iete)r Loot in huwel(yek) hebbende de docht(e)r van Adr(iaen) Cauwe » ⁴⁷⁾.

Na zijn eerste vorming ging Loots naar het college; over deze tijd zijn we beter ingelicht. Gezien zijn latere professie in de orde

⁴¹⁾ E. BRAEM en N. TEEUWEN, *Augustiniana Belgica Illustrata*, Leuven 1956, blz. 70.

⁴²⁾ *Ibidem*, blz. 21.

⁴³⁾ *Ibidem*, blz. 21.

⁴⁴⁾ A. KEELHOFF, *Geschiedenis der Augustijnen te Gent*, Gent 1864, blz. 22.

⁴⁵⁾ E. BRAEM en N. TEEUWEN, *Augustiniana Belgica Illustrata*, Leuven 1956, blz. 22.

⁴⁶⁾ O. DAMBRE, *Jacob van Zevecote's Nederduytsche Dichten (1626-1638)*, Antwerpen 1939, blz. 11.

⁴⁷⁾ Rijksarchief Gent, fonds : Raad van Vlaanderen, n° 9503.

der Augustijnen, is het onwaarschijnlijk dat hij zich begaf naar het te Gent gestichte Jezuïetencollege ⁴⁸⁾. Alhoewel de Augustijnen reeds vóór het bestaan der Jezuïeten onderricht verstrekten, ook te Gent, werd hun college pas in 1609 gesticht.

Het was een bescheiden begin; weldra echter was er gebrek aan lokalen. Daarom, « den 16 juli 1612, gaf de Provinciaal het verlof aan de Onderprioer om de scholen te herbouwen, aengezien het groot getal leerlingen die hen dagelijks aanbieden » ⁴⁹⁾. De instelling had de wind in de zeilen. Op 25 mei 1613 overhandigde de Gentse magistraat een getuigschrift, waarin stond dat « het getal der leerlingen welke door de genoemde Paters onderwezen worden zeer talrijk is, en nog talrijker zoude zijn, indien hunne school groot genoeg ware, het gene ons mishaeft, en ook dat zij het niet aldus reeds over vijf jaren begonnen hebben, maer wij betrouwen dat er weldra zal in voorzien zijn, terwijl men er dagelijks aan werkt » ⁵⁰⁾.

Het was aan dit college dat de reeds vernoemde Jacob van Zevecote, na zijn eerste contact met het onderwijs, kwam studeren. Vooral pater A. Theodori oefende invloed op hem uit, meer bepaald in de studie van de Latijnse prosodie ⁵¹⁾.

Vermits Loots wellicht zes jaar college liep, later zelf in een college les gaf en ten slotte directeur « Praefectus collegii » werd, is het wel nuttig in het kort de omstandigheden te schetsen, waarin dit deel van zijn leven verliep. Trouwens, ook het toneelwerk dat in dit proefschrift wordt behandeld, is door de pedagogische opvattingen van deze tijd geconditioneerd. Een behulpzame gids bij dit onderzoek was het tijdschrift « Paedagogica Belgica Bibliographica » ⁵²⁾. Wij leggen hier vooral de nadruk op publicaties in verband met Augustijns onderwijs ⁵³⁾.

⁴⁸⁾ A. PONCELET, *Histoire de la Compagnie de Jésus dans les anciens Pays-Bas*, Ière Partie, Bruxelles 1926, blz. 378.

⁴⁹⁾ A. KEELHOFF, *Geschiedenis der Augustijnen te Gent*, Gent 1864, blz. 124.

⁵⁰⁾ *Ibidem*, blz. 124.

⁵¹⁾ O. DAMBRE, *Jacob van Zevecote's Nederduytsche Dichten (1626-1638)*, Antwerpen 1939, blz. 11.

⁵²⁾ R.L. PLANCKE, *Periodiek overzicht der Belgische paedagogische studiën*, Gent 1950 —.

⁵³⁾ N. TEEUWEN, *Het college der Augustijnen te Leuven*, in *Augustiniana*, I, 1951, blz. 48-74; N. TEEUWEN, *Programma van het Augustijnencollege te Gent in 1643-1645*, in *Augustiniana*, II, 1952, blz. 168-180; A. VERMEULEN, *Zeventiende-eeuws Augustijns humaniora-onderwijs in de Zuidelijke Nederlanden*, in *Annalen van het Thijmgenootschap*, XLV, 1957, blz. 94-118; A. VERMEULEN, *Jan De Leenheer, Moralisor en Humanist*, Heverlee-Leuven/Venlo 1964, blz. 17-51.

Na het concilie van Trente werd het humaniora-onderwijs op Contra-Reformatorische grondslag geschoeid. De jeugd — « a pueris initia facere » — wordt met het oog op een stevige restauratie van de oude waarden opgeleid. De godsdienstige aspecten krijgen in dit onderwijsprogramma dan ook een overwegend belang en de wetenschap, die vooral op de literaire vorming is afgestemd, wordt gedoceerd in zoverre zij kan helpen om de student te doordringen van de christelijk-humanistische geest.

In dit literair onderwijs staat het Latijn op de eerste plaats. Hier probeerde men met allerlei middelen de jeugd tot een « perfecta eloquentia latina » op te leiden. Vanaf de grammaticale beginselen (Simon Verepaeus' *Progymnasmata* en zijn vijfdelige *Grammatica Latina* en Nicolaus Clenardus' *Institutiones in linguam graecam*), over de oefening in het spreken, kwam men vlug tot het schrijven van Latijnse verzen, brieven, redevoeringen, het voorbereiden van declamaties en het opvoeren van toneelspelen.

Het onderwijs in het Grieks was zeker geen privilege der Jezuïeten, zoals men soms beweerd heeft. Toch kan men niet zeggen dat het Grieks een volwaardige plaats kreeg naast het Latijn. Had Lipsius zelf niet verklaard: « graecas literas homini erudito decoras esse, necessarias non item ». Zo zien we dat de Griekse klassieke auteurs minder gelezen werden dan de Latijnse. Christelijke Griekse schrijvers zijn zeer in trek.

Onder de Latijnse prozaschrijvers bezet Cicero de eerste plaats in de « cursus triennalis (1643-1645) auctorum exponendorum apud PP. Augustinianos » van Gent. In de loop van het humaniora-onderwijs uit deze periode vinden we Cicero zes maal vermeld. Onder de dichters — die ons in dit verband meer interesseren — bekleedt Vergilius de voornaamste plaats. Men las van hem een boek uit de *Aeneis* in *Rhetorica* en *Humanitas*, en nog een boek uit de *Bucolica* in laatstgenoemde klas. In de *Rhetorica* las men ook een tragedie van Seneca; in de *Humanitas* een boek uit de *Oden* van Horatius en in de *prima classis Grammaticae* de *Heroides* van Ovidius.

Latijn en Grieks waren de voornaamste studievakken. In de laagste klassen werd ook de moedertaal aangeleerd en gesproken. Sancties zoals het bekende « signum » zorgden ervoor, dat later alleen Latijn werd gesproken.

Dialectiek werd in de *Rhetorica* aan de hand van Michael Paludanus' handboek uitgelegd. In elke klas werd ook de catechismus van Petrus Canisius onderwezen.

« De dagelijksche gebeden eigen aan onze kollegiën bevinden zich op het einde van de Catechismus van Canisius, gedrukt bij de weduwe Michaël De Goesin » ⁵⁴). In verband met Gent wordt voor deze beginperiode ook vermeld: « Terwijl deze Hieronymus Kerchove Pater prefect van het kollegie was, en dagelijks het H. Misoffer in de kerk van het oud Tempelhof (alsdan aan het order van St Jan van Jerusalem toebehoorende, nadien Ridders van Maltha genoemd) voor al de studenten deed,... ⁵⁵). Bovendien mag het belang van de Sodalitates niet onderschat.

Over de leraars uit deze periode bleven weinig inlichtingen bewaard. A. Keelhoff noemt « P. Hieronymus Kerchove eersten Regent van ons collegie » ⁵⁶). Deze was ook een der eerste Prefecten van het Gentse college. In de biografische gegevens, die O. Dambre ons over Jacob van Zevecote bezorgt, wordt ook gesproken over pater A. Theodori ⁵⁷).

Op het einde van zijn humaniora-studies zal Loots als novice in de orde der Augustijnen worden opgenomen. De snelle heropbloei van de orde dankten de Augustijnen vooral aan de vele studenten uit hun humaniora, schrijven E. Braem en N. Teeuwen ⁵⁸). Deze orde was trouwens aantrekkelijk door haar dynamisme. Ook de tijdsgeest, die streefde naar godsdienstig herstel ⁵⁹) maakte een dergelijke beslissing eenvoudiger.

Het was in de XVIIe eeuw de gewoonte, dat elk Augustijnenklooster zorgde voor eigen novicen. Deze maakten dan een proefjaar door te Mechelen en spraken in het moederklooster hun geloften uit ⁶⁰). Loots' noviciaat moet in de zomer van 1617 begonnen zijn, vermits we de professie in de herfst van het volgend jaar zien plaatsvinden.

In het verslag, weergegeven in de « Staten van Goed » ⁶¹) verschijnen met het oog op Loots' professie alleen Jan en zijn broer

⁵⁴) A. KEELHOFF, *Geschiedenis der Augustijnen te Gent*, Gent 1864, blz. 124.

⁵⁵) *Ibidem*, blz. 148, waar ook wordt gesproken over een dagelijkse oefening « in het kapelleken ter Zwaluwen ».

⁵⁶) *Ibidem*, blz. 148.

⁵⁷) O. DAMBRE, *Jacob van Zevecote's Nederduytsche Dichten (1626-1638)*, Antwerpen 1939, blz. 11.

⁵⁸) *Augustiniana Belgica Illustrata*, Leuven 1956, blz. 22-23.

⁵⁹) A. PASTURE, *La restauration religieuse aux Pays-Bas Catholiques*, Louvain 1925, vooral blz. 305-307.

⁶⁰) N. TEEUWEN, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, II, 1949, blz. 6, noot 4.

⁶¹) Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1617-1619 (4-9-1618, f° 25 recto).

Pieter. Maria Loot moet ondertussen gestorven zijn, want zij wordt in deze bijeenkomst volstrekt niet vernoemd. Het ontbreken van de overlijdensregisters uit deze periode sluit een officiële bevestiging uit. Het tweede huwelijk van Pieter wordt hier zoverre bevestigd, dat wij lezen: « Jo(nevrouw)e Catherine van der Speeten syn eerste huisvr(ouw) ».

Loots sprak als Gentenaar zijn geloften uit in het klooster te Leuven. Was het klooster te Gent dan genoodzaakt, zijn novicen elders te zenden wegens plaatsgebrek? Misschien; er was te Gent immers een klooster, een college, verder was er ook een « cursus philosophicus » begonnen in 1616 en bouwwerken waren aan de gang. Het blijft een hypothetische verklaring voor een ongewone regeling.

Het feit dat Loots te Leuven werd geprofest, bracht nog een ander probleem mee. Dit wordt duidelijk wanneer wij bemerken, dat de latere biografen Leuven als geboorteplaats opgeven. Deze vergissing heeft een dubbele oorsprong. Ph. Elssius, die nog tijdens het leven van Loots over hem een artikel schreef, vermeldt: « Lovanii natus, Gandavi an 1618. 2. Octob. professus » ⁶²).

Anderzijds had N. de Tombeur in zijn gepubliceerd werk Loots in het kader van zijn beschrijving der kloosters van de Provincia Belgica opgenomen onder het hoofdstuk dat aan Leuven was gewijd ⁶³). Niet omdat Loots te Leuven was geboren werd hij hier vermeld, maar omdat hij een « filius conventus Lovaniensis » was door de professie. Deze beide uitgegeven werken hadden een doorslaggevende invloed op de latere biografen.

« A la fin de ses études latines il entra au couvent des Augustins de sa ville natale, y prononça ses vœux le 2 octobre 1618 et fut ordonné prêtre vers 1622 » zegt Jos. Wils ⁶⁴), die meent dat Leuven « sa ville natale » is. Hoe Ph. Elssius de professie van Loots omschreef, zagen we hierboven.

De plaatsaanduiding voor de geboorte en professie van Loots vertoont bij Jos. Wils en Ph. Elssius ongetwijfeld lacunes, maar de preciese datering is wellicht op feiten gebaseerd en verdient een onderzoek.

⁶²) Ph. ELSSIUS, *Encomiasticon Augustinianum*, Bruxellis 1654, blz. 339.

⁶³) N. DE TOMBEUR: *Provincia Belgica*, typis M. Van Overbeke, Lovanii z.j. [1727], blz. 106.

⁶⁴) *Obituaire des Augustins de Louvain*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XXX, 1904, blz. 360.

Het getuigenis, te Gent opgetekend in de « Staten van Goed » op 4 september 1618 ⁶⁵), over Joannes Loots luidt : « de voorn(oemde) Jan ghecleet synde int clooster van (de) Augustinen binnen der stede van Loven apparent es corts aldaer te professen daeromme ghesupporteert zullen moeten worden sekre oncosten en(de) ooc in proffyte van(t) voorseide clooster ghetransporteert eeniche renten ».

Hieruit volgt dat Nicolaus de Tombeur in zijn Elenchus zich vergist, wanneer hij de duur van Loots' religieus leven 39 jaar laat bedragen ⁶⁶). Anderzijds wordt, voortgaande op de aangehaalde tekst, de mogelijkheid dat de professie plaats vond op 2 oktober, waarschijnlijker. Rechtstreeks kan men dit niet meer nagaan, vermits het professieboek van Leuven vernield werd in de brand van de Leuvense Universiteitsbibliotheek ⁶⁷). Nicolaus de Tombeur bevestigt in het tweede deel van zijn onuitgegeven « Provincia Belgica » dat Joannes Chrysostomus Loots als frater aanwezig is te Leuven in 1618 wanneer hij, in een opsomming van namen der kloosters en geestelijken van de Provincia Coloniensis, naast de paters Augustijnen ook 24 clerici vermeldt ⁶⁸).

In het rapport van 4 september 1618 lezen wij ook dat er werd besloten : « Omme van partyen te cavel ghefallen de voorn(oemde) Jan Loot eeniche te vercoopen tot betaelinghe van syn(der) schulden ende oncosten van(de) professe. Ooc om(m)e te transporteren in profyte van tvoorseide clooster alsulcke ren(ten) zo ten lyfve als ander als metten prior van dien sal gheaccordeert worden » ⁶⁹).

Over de lijfrente waren nog gegevens te vinden. Pater Norbertus Teeuwen, archivaris van de Augustijnenprovincie, deelde ons volgende gegevens mee : « Het klooster te Leuven bezat een lijfrente van P. Loots op de stad Gent ten bedrage van 30 gulden per jaar. De prokurator van het Leuvense klooster heeft de kwijschriften ondertekend, die nog bewaard zijn in het stadsarchief van Gent (Abrahamstraat), fonds Augustijnen, supplement, bundel 3. Die kwijschriften zijn van

⁶⁵) Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1617-1619 (4-9-1618, f° 25 recto).

⁶⁶) Uitgave van de « Elenchus » door Jos. Wils, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XXX, 1904, blz. 360.

⁶⁷) Zie « Inleiding » tot *Het toneelrepertorium van het Augustijnencollege te Gent*, in *Augustiniana Neerlandica*, I, 1950.

⁶⁸) Onuitgegeven « Provincia Belgica » van Nicolaus de Tombeur, Hs., deel II, blz. 585.

⁶⁹) Stadsarchief Gent, Staten van Goed, Register 1617-1619 (4-9-1618, f° 25 verso).

5 juli 1643, 1649, 1650 en van 12 nov. 1651, ondertekend door de prokuratoren Joannes Conckelberghe en Victor de Clercq ».

Het gelukte ons, nog een ander kwijschrift te vinden dank zij de verwijzing in de « Inventaire des Archives de la Ville de Gand » ⁷⁰⁾. Het is gedateerd op 5 juli 1644, en onderschreven door Joannes Conckelberghe : « procurator vant clooster vande Augustynen binnen Loven » ⁷¹⁾.

Na zijn professie volgde Loots de « cursus philosophicus », een cursus van twee jaar die te Gent werd gegeven. Wellicht kwam hij hier gedurende enkele maanden in contact met Michael Paludanus. Het « Liber Obligationum Concionum Missarum » bevat nog een lijst met de namen van 891 leerlingen en hun professoren vanaf 1616 tot 1771 ⁷²⁾. De eerste jaren zijn onvolledig ingevuld. Voor 1618 duidt de lijst professoren en studenten aan ⁷³⁾. Zo weten we dat Michael Paludanus en Egidius Smetius, beiden Gentenaars, in deze tijd filosofie doceerden.

Voor Michael Paludanus konden wij dit verifiëren, want op het Pinksterfeest van het jaar 1617 werd hij tot professor in de filosofie in het klooster van Gent aangesteld ⁷⁴⁾. Hij bleef het slechts geringe tijd, want het provinciaal kapittel, te Gent gehouden op 16 april 1619, zond Paludanus naar Leuven, waar hij theologie zou doceren in het college van de Augustijnen, dat verbonden was aan de Universiteit ⁷⁵⁾. Over de andere professor in de filosofie vonden we geen gegevens. Naast deze twee professoren waren er ook paters, die waarschijnlijk bijvakken doceerden. Van Jan van der Elst is bijvoorbeeld bekend dat hij behalve aan het college ook hier muzikles gaf, alsmede kerkelijke ceremoniën en statuten van de orde ⁷⁶⁾.

Zopas spraken wij over de studenten; alleen voor de jaren 1616, 1618 en 1622 waren er inlichtingen te vinden. Loots wordt niet vermeld

⁷⁰⁾ V. VAN DER HAEGHEN, Gand 1896, blz. 247, n° 31-34. Kwijschriften Kloosters buiten Gent 1577-1794.

⁷¹⁾ Cf. Kwijschriften Kloosters buiten Gent 1577-1794.

⁷²⁾ Dit hs. werd tweemaal geschreven en bevindt zich in het Archief van de Augustijnen te Gent.

⁷³⁾ Deze gegevens worden weergegeven op blz. 86. Dit is, in tegenstelling met de andere hss., de paginering door de auteur zelf gebruikt.

⁷⁴⁾ L. CREYSSENS, *Michel Paludanus. Ses attitudes devant le jansénisme*, in *Augustiniana*, V, 1955, blz. 125.

⁷⁵⁾ *Ibidem*, blz. 125.

⁷⁶⁾ A. KEELHOFF, *Geschiedenis der Augustijnen te Gent*, Gent 1864, blz. 243.

in deze lijst, maar wel schrijft de auteur bij het jaar 1618: « non sum certus, utrum omnes hi studuerint recte in hoc cursu » ⁷⁷⁾.

In het jaar 1620 is Loots wellicht terug naar Leuven gegaan om de « cursus theologicus » te volgen. Welke professoren hier onderricht gaven, konden we nog niet volledig achterhalen. De zopas geciteerde tekst over Michael Paludanus laat veronderstellen dat Loots ook zijn colleges in de theologie heeft bijgewoond, nu echter voor een volledige cyclus.

Nicolaus de Tombeur deelt in zijn Elenchus van 1714 mede dat Loots gedurende 34 jaar priester was; wellicht geldt voor deze vermelding hetzelfde voorbehoud als voor de geboortedatum. De priesterwijding zal dan wellicht op het einde van 1622 hebben plaats gehad.

Welke activiteit Loots in de jaren voor zijn praefectuur van het Gentse college uitoefende, is slechts vaag aan te geven. Alleen Elssius helpt ons op dit punt, wanneer hij schrijft: « Regens & Praefectus Collegii Gandensis » ⁷⁸⁾. Als leraar in het humaniora-onderwijs heeft hij zich verdienstelijk gemaakt.

Onder « regens » moeten wij de retoricaleeraar verstaan ⁷⁹⁾. Wanneer we het programma van deze retorica bekijken, zij het dan ook een paar decennia later ⁸⁰⁾, valt het ons onmiddellijk op dat naast twee werken van Cicero, een boek van L. Annaeus Florus, als dichters Vergilius en Seneca voorkomen; daarnaast ook de « Dialectica » van Michael Paludanus. Voor het Grieks vinden we de « Prosodia Graeca » van Nicolaus Clenardus en één Grieks auteur per jaar.

In het humaniora-onderwijs van het Gentse college zal Loots jaren lang voor de bekroning van deze cyclus hebben gezorgd. Hoeveel jaar hij « regens » was, is niet bekend. Wellicht is het zo, dat hij als jong priester niet onmiddellijk deze taak heeft opgenomen, maar dat ook dit een bekroning van zijn leraarsloopbaan is geweest. Wij weten over de leraars dat zij in de laagste drie klassen met hun studenten opschoven. In de hoogste klassen bleef de leraar zijn plaats behouden.

Later werd hem de algemene leiding van het Gentse college toevertrouwd — in 1634, het jaar waarin zijn ex-professor Michael Paludanus provinciaal werd. Deze bestuursfunctie nam hij waar

⁷⁷⁾ Cf. noot 73.

⁷⁸⁾ Ph. ELSSIUS, *Encomiasticon Augustinianum*, Bruxellis 1654, blz. 339.

⁷⁹⁾ « de regent en de subregent, resp. de rhetorica- en de poesisleraar »; A. VERMEULEN, *Jan De Leenheer*, Heverlee-Leuven/Venlo 1964, blz. 73.

⁸⁰⁾ N. TEEUWEN, *Programma van het Augustijncollege te Gent in 1643-1645*, in *Augustiniana*, II, 1952, blz. 168-180.

van 1634 tot 1637. Zijn praefectuur zette in met het 25-jarig bestaan van het college. In het volgende jaar verscheen dan de «Tragicomoedia Pompeius Magnus ac poemata varia»⁸¹⁾. Het boek was opgedragen aan de provinciaal, Michael Paludanus.

Op het volgende provinciaal kapittel, op 3 mei 1637 gehouden te Mechelen, werd Carolus Veron tot provinciaal verkozen; hij overleed echter op 10 augustus van hetzelfde jaar; zijn triennium dat pas was begonnen moest volgens de Constituties door een oud-provinciaal voortgezet worden. Op dat ogenblik waren er echter in de provincie niet één, maar drie oud-provinciaals: Joannes Neeffs (1625-1628), Cornelius Curtius (1631-1634) en Michael Paludanus (1634-1637)⁸²⁾.

De moeilijkheid werd als volgt opgelost: «provincialis Carolus Veron S.T.D. tornacens(is) moritur, provinciam rexit P. Michael Paludanus. Postea declaratus rector Jo(ann)es Nevius»⁸³⁾. Michael Paludanus had na de dood van Carolus Veron als pas afgetreden provinciaal, het provinciaal bestuur eigenmachtig hernomen tot Joannes Neeffs door een beslissing van Rome officieel werd aangesteld. Deze benoeming zou wrevel blijven opwekken⁸⁴⁾.

In 1637 wordt Joannes Chrysostomus Loots «Socius et secretarius Rectoris provinciae». Wie van de beide rectoren — Michael Paludanus of Joannes Neeffs — hem had aangesteld, is onzeker. Was hij misschien ook reeds «socius et secretarius provincialis» van Carolus Veron? In elk geval, «deze functie was een vertrouwenspost en een baan van importantie, want de secretarius fungeerde vaak als assistent van de provinciaal en als mede-visitator»⁸⁵⁾. Lambertus a S. Joanne situeert Loots in deze functie te Mechelen in maart 1639: «martij visitat P. Nevius rector Prov(inciae) cu(m) Joanne Chrysostomo Loots Secretario, ...» Als mede-visitator zal Loots ook gans de provincie zijn

⁸¹⁾ *Pompeius Magnus Tragicomoedia ac Poemata varia Auctore R.P. Joanne Chrysostomo Loots Religioso Sacerd. Ordinis PP. Eremit. S. Augustini*. Gandavi. E Typographico Joannis Kerchovi Anno 1635. Zie ook F. VAN DER HAEGHEN, *Bibliographie Gantoise*, 2e partie, Gand 1860, blz. 30.

⁸²⁾ L. CEYSENS, *Michel Paludanus. Ses attitudes devant le jansénisme*, in *Augustiniana*, V, 1955, blz. 130.

⁸³⁾ LAMBERTUS A S. JOANNE, *Chronicon Conventus Mechliniensis*, Hs., «sub 1637». Ongeveer dezelfde formule vinden we ook bij Nicolaus DE TOMBEUR, *Provincia Belgica*, typis M. Van Overbeke, Lovanii z.j. [1727], blz. 252.

⁸⁴⁾ Joannes Neeffs werd door Michael Paludanus lang bestreden; cf. L. CEYSENS, *Michel Paludanus. Ses attitudes devant le jansénisme*, in *Augustiniana*, V, 1955, blz. 221.

⁸⁵⁾ A. VERMEULEN, *Jan De Leenheer*, Heverlee-Leuven/Venlo 1964, blz. 80.

doorgereisd. Op te merken is dat de « Provincia Coloniensis seu Belgica » der Augustijnen toen ook een deel van het huidige Noord-Frankrijk, en een stuk van het huidige Duitsland omvatte.

In deze periode vond Loots nog tijd om de « Conversio S. Matris Theresae à mundo ad Deum » te publiceren ⁸⁶⁾. Zijn overste, de rector provincialis, gaf de goedkeuring op 23 februari 1639. Het toneelwerk vertoont veel gelijkenis met de tragicomoedia; de stof is echter godsdienstig van inslag, en bijbelcitaten ontbreken hier niet.

In het jaar 1640 werd postuum de « Augustinus » van Jansenius uitgegeven. De Augustijnen konden deze gebeurtenis niet ongemerkt laten voorbijgaan: de Augustijnenorde stond als een vurig verdediger van het Jansenisme bekend. Terloops mag vermeld worden dat deze godsdienstige polemiek onenigheid meebracht en dat de spanningen die het gezag ondermijnden de toepassing van de orderegel deden afnemen.

Op 29 april 1640 was Loots aanwezig op het kapittel te Brussel als « socius en secretarius ». Hij werd er benoemd tot supprior te Gent ⁸⁷⁾. Op het intermediair kapittel te Gent in 1641 werd Loots aangesteld als « Terminariorum Superior Dunkercae », directeur van een « termijn-huis », d.w.z. een pastoraal centrum. In deze functie is hij dan op 26 april 1643 aanwezig te Brugge, waar het provinciaal kapittel Loots als supprior naar Mechelen verplaatste ⁸⁸⁾.

Als prior te Mechelen was Philippus Masius verkozen. « Prior hic Philippus Masius natione et professione Lovaniensis. Supprior Jo(annes) Chrys(ostomus) Loodt natione Gandensis professione et Lovan(iensis) » schrijft Lambertus a S. Joanne. Hij gaat verder: « Procurator et sacrista continuati. M(a)g(iste)r novitiorum P. Servatius Smets, quos graeca doceat P. Supprior » ⁸⁹⁾.

De volgende jaren zouden gekenmerkt zijn door een dispuut,

⁸⁶⁾ *Gloriosus B. Matris Theresae de subacto mundo triumphus Auctore R.P. Joanne Chrysostomo Loots Religioso Sacerd. Ordinis PP. Eremit. S. Augustini. Mechliniae. Typis Henrici Jaye. Anno 1639.* Zie ook: *Bibliotheca Catholica Neerlandica Impressa (1500-1727)*, Hagae Comitum 1954, blz. 272: nr 9231 en verder het artikel van A. DE WILT, *Aanvullingen en verbeteringen op Rosier, O. Carm., Biographisch en bibliographisch overzicht van de vroomheid in de Nederlandse Carmel van 1235-±1750*, in *Ons Geestelijk Erf*, XXVI, 1952, blz. 95: nr. 143.

⁸⁷⁾ *Liber Obligationum, Concionum, Missarum...*, Hs., blz. 219.

⁸⁸⁾ Cf. *supra*, blz. 556.

⁸⁹⁾ LAMBERTUS A S. JOANNE, *Chronicon Conventus Mechliniensis*, Hs., « Sub anno 1643 ».

dat zich concentreerde rond het al of niet behouden der « discreten » ⁹⁰⁾. Dit waren afgevaardigden, door elk klooster naar het driejaarlijks provinciaal kapittel gestuurd; ze waren stemgerechtigd en verdedigden de belangen der diverse kloosters. Deze instelling bracht misbruiken mee en werd dan ook afgeschaft door de generaal. Het eerste kapittel dat zonder discreten gehouden werd, was dat van 22 april 1646; het ging te Mechelen door onder voorzitterschap van Joannes Neeffs en verliep rustig.

De reactie kwam na de verkiezingen die op dit kapittel werden gehouden. Brulius, Paludanus en De Coninck haalden een absoluut onvoldoend aantal stemmen ⁹¹⁾. Nu zien we dat beide laatste professoren appelleerden te Rome ⁹²⁾. Ze beweerden dat de generaal buiten zijn bevoegdheid had gehandeld, door het stemrecht te ontzeggen aan de discreten. Deze antwoordde kordaat en rechtvaardigde zijn optreden.

Voor Loots was op dit kapittel ondertussen beslist, dat hij als supprior naar Dendermonde zou vertrekken. Als prior te Mechelen werd de vroegere magister novitiorum P. Servatius Smets aangesteld. « Supprior et m(a)g(iste)r novitiorum Paulus Gerardi. Procurator Ambrosius de Clerck. Hinc Teneramondam dimittebatur P. Chrys. Loodts » schrijft dezelfde kroniekschrijver ⁹³⁾.

In het artikel « Le couvent des Augustins à Termonde » ⁹⁴⁾ van A. Blomme is een lijst bewaard waarin we vermeld vinden : « Piores, supprioros, Sacriste, Procuratores, defuncti Fratres hujus Conventus nostri Teneramondani ab anno admissionis ac foundationis nostre 1627 ». Als derde supprior vermeldt A. Blomme : « Honor. P. Joannes Chrysostomus Loots, cujus loco statutus est cum statuebatur, magister novitiorum, R.P. Philippus De Laveb, conv. Brux. filius, 1646-1648 » ⁹⁵⁾. Inderdaad, Loots is niet lang te Dendermonde gebleven.

⁹⁰⁾ Voor dit dispuut vermelden we N. Teeuwen, waar hij schrijft over *P. Matthias Pauli, OESA 1580-1651*, in *Ons Geestelijk Erf*, XX, 1946, blz. 243-246. Ook L. Ceyssens, *Michel Paludanus. Ses attitudes devant le jansénisme*, in *Augustiniana*, V, 1955, blz. 125-162, 205-240, 325-361 en VI, 1956, blz. 849-899.

⁹¹⁾ L. CEYSENS, *Michel Paludanus...*, in *Augustiniana*, V, 1955, blz. 224.

⁹²⁾ N. TEEUWEN, *P. Matthias Pauli, OESA 1580-1651*, in *Ons Geestelijk Erf*, XX, 1946, blz. 244.

⁹³⁾ LAMBERTUS A S. JOANNE, *Chronicon Conventus Mechliniensis*, Hs., « Sub anno 1646 ».

⁹⁴⁾ In *Annales du Cercle archéologique de la Ville et de l'ancien Pays de Termonde*, 2e série, X, 1904, 1-68.

⁹⁵⁾ *Ibidem*, blz. 9-10.

Het Chronicon geeft de volgende bijzonderheden; ze sluiten aan bij de dubbele functie van Paulus Gerardi. « Ut Supprior quidem maneat P. Paulus Gerardi est liber a cura et instructione novitiorum, quod onus impositum est humeris P. Chrysostomi Loot » ⁹⁶).

Ondertussen had men, volgens het bevel van de generaal, het provinciaal kapittel van Brussel aangekondigd, zonder van discreten gewag te maken. De internuntius Antonius Bichi kondigde evenwel op verzoek van de Leuvense Augustijnen aan, dat het kapittel te Brussel moest samenkomen met de discreten ⁹⁷). Hierna volgden verwickelingen die twee afzonderlijke vergaderingen tot gevolg hadden. Te Brussel was o.a. Joannes Neeffs aanwezig; te Gent, waar de groep met de discreten zich had afgezonderd, treffen we Michael Paludanus aan. Uit de 31 kloosters waren slechts 17 discreten opgekomen. Onder hen vinden we « V.P. Joannes Chrisostomus Loots Discretus Mechliniensis » ⁹⁸).

Te Gent, waar het door Bichi toegelaten kapittel ook « discreten » bevatte, had men zich gehaast met de verkiezing van de provinciaal en van de plaatselijke oversten. Vooraleer men te Brussel het kapittel dat de driejaarlijkse verkiezingen omvatte begon, waren de electorale activiteiten te Gent reeds achter de rug. Het « Liber Decretorum » van Mechelen ⁹⁹) bewaarde over het kapittel van Gent volgende gegevens: « Priores autem constituti sunt subsequentes » en op de zevende plaats: « In conventu Mechliniensi R.P. Chrisostomus Loots ».

Deze functies werden door het kapittel van Gent « summa festinatione » ¹⁰⁰) toegekend, omdat men in elk geval de vergadering van Brussel wilde voor zijn met het aanstellen der kloosteroversten. Dezen moesten dan onmiddellijk vertrekken om hun post op te nemen (ad capiendam ante alios possessionem) ¹⁰¹).

Lambertus a S. Joanne verhaalt het zo: « Prior Mechliniae: Chrysost(omus) Loodts natione Gandensis, professione Lovaniensis

⁹⁶) LAMBERTUS A S. JOANNE, *Chronicon Conventus Mechliniensis*, Hs., « Sub anno 1646 ».

⁹⁷) N. TEEUWEN, *P. Matthias Pauli, OESA 1580-1651*, in *Ons Geestelijk Erf*, XX, 1946, blz. 244.

⁹⁸) *Liber decretorum conventus Mechliniensis*, 1647-1689, Hs., blz. 22.

⁹⁹) *Ibidem*, blz. 25.

¹⁰⁰) Het verhaal van dit dubbel kapittel wordt ook aangetroffen in de briefwisseling van Bacherius aan Tasselon; zie L. CEYSSENS, « Michel Paludanus... », in *Augustiniana*, VI, 1956, blz. 851-852.

¹⁰¹) *Ibidem*.

ita vero hic festinatum fuit, ut Priores electos velut citatis equis ad residentiam suam destinarent quo ubique Priores à PP. Bruxellensibus constitutos praevenirent: de caeteris officialibus ordinarunt postea ».

Te Brussel interesseert ons vooral één uitslag: Joannes Neeffs werd tot definitior verkozen ¹⁰²). Het provinciaal definitorium was een college van vier personen dat samen met de provinciaal het bestuur voerde. Nu er echter twee reeksen verkozenen waren, rees de vraag wie van beiden het zou halen.

Het definitorium van het generaal kapittel handhaafde door een decreet van 27 mei 1649 de afschaffing van de « discreten » ¹⁰³). Het Gents kapittel liet het hier niet bij en zond een gezant naar de Romeinse Curie. Met succes, want op 29 september 1649 werd het Gents kapittel goedgekeurd en dat van Brussel nietig verklaard ¹⁰⁴).

Door deze beslissing werd Joannes Chrysostomus Loots prior. Joannes Neeffs verloor zijn centrale positie van definitior. Het is na afloop van dit triennium dat Joannes Neeffs zijn relaas maakt over het Mechelse klooster en dat hij laconisch schrijft « ...Loots absolutus » ¹⁰⁵).

Onder het prioraat van Loots werd een « fabrica infirmariae », reeds onder het vorig prioraat van Servatius Smets begonnen en tot de eerste verdieping afgewerkt, voltooid. Bijzondere feiten hebben zich onder zijn beleid niet voorgedaan, althans niet voor zover ze betrekking hebben op de prior zelf. Het is een rustig triennium geworden ¹⁰⁶).

Op 21 april 1652, is Loots als prior van het Mechels klooster aanwezig op het provinciaal kapittel ¹⁰⁷). Dit kapittel had, evenals het vorige, plaats in zijn geboortestad. Een specifieke taak wordt hem niet toebedeeld. Wel zetelt hij in de raad van het klooster van Mechelen. Hij wordt vermeld onder de P.P. Deputati: R.P. Prior d.i. Joannes de Baussele, die ambtswege deel uitmaakt van dit be-

¹⁰²) L. CEYSSSENS, *Michel Paludanus...*, in *Augustiniana*, VI, 1956, blz. 855.

¹⁰³) N. TEEUWEN, *P. Matthias Pauli, OESA 1580-1651*, in *Ons Geestelijk Erf*, XX, 1946, blz. 246.

¹⁰⁴) *Ibidem*.

¹⁰⁵) Joannes NEEFFS, *Liber memorialis Conventus FF. Eremitarum S. Augustini Mechliniensis*, Hs., blz. 29.

¹⁰⁶) LAMBERTUS A S. JOANNE, *Chronicon Conventus Mechliniensis*, Hs., « Sub annis 1649-1652 ».

¹⁰⁷) *Liber Decretorum Conventus Mechliniensis*, 1647-1689, Hs., blz. 43.

stuur, R.P.M. Exprovincialis Nevius, P. Supprior d.i. Arnoldus Truyens, P. Schenkelius, P. Chrysostomus Loots ¹⁰⁸).

In deze periode heeft hij zich ongetwijfeld gewijd aan het opstellen van zijn ruim 600 blz. tellend werk: « Den ghebaenden wech der salicheyt ende volmaecktheyt, dienende alle geestelycke personen ». Het zou trouwens te Mechelen ter perse gaan in 1654 ¹⁰⁹). Ph. Elssius moet van de voorbereiding van dit werk hebben geweten, want in zijn « Encomiasticon Augustinianum », dat eveneens in 1654 verscheen, schrijft hij over de auteur: « Et alia praelo parat » ¹¹⁰). Het zou dit werk zijn dat door bijna alle Augustijnen-biografen « Den Wech des Levens » werd genoemd, misschien onder invloed van Loots' graf-schrift, waar men de uitdrukking « via salutis » vindt.

Op 26 september 1655 had het provinciaal kapittel plaats in Luik. Voor Loots bracht het geen veranderingen. In het bestuur van het Mechels klooster bleef Loots deputatus; alleen de prior werd vervangen door: R.P. Daniel Blassery S.T.L. Loots had stilaan meer af te rekenen met het jicht, dat hem sinds vele jaren kwelde. In het begin van het volgend jaar, in de avond van 19 januari 1656, stierf hij. Hij werd begraven op de plaats die hij gevraagd had: in het pand van het klooster. Op zijn graf stond een klein opschrift. In de loop van de volgende maand werd « in locum R.P. Jo. Chrysostomi Loodts 19 Jan(uarii) 1656 defuncti » ¹¹¹) R.P. Servatius Smets als deputatus aangesteld ¹¹²).

II. HISTORISCHE INLEIDING OP LOOTS' TRAGICOMEDIE

« POMPEIUS MAGNUS »

Nu wij met de persoon van de auteur hebben kennis gemaakt, komt het ons wenselijk voor het werk van Loots even in zijn historisch milieu te plaatsen. Dit tijds kader werd tot dusver weinig of niet bestudeerd. A. Vermeulen ¹¹³) merkt op dat het schooltoneel der

¹⁰⁸) *Liber Decretorum Conventus Mechliniensis, 1647-1689*, Hs., blz. 48.

¹⁰⁹) Zie ook: *Bibliotheca Catholica Neerlandica Impressa (1500-1727)*, Hagae Comitibus 1954, blz. 330: nr 11080. Voor een korte bespreking van dit werk verwijzen wij naar St. AXTERS, *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, deel IV, Antwerpen 1960, blz. 168, terwijl ook op blz. 165 een aantekening over Loots verschijnt.

¹¹⁰) *Encomiasticon Augustinianum*, Bruxellis, blz. 339.

¹¹¹) *Liber Decretorum Conventus Mechliniensis, 1646-1689*, Hs., blz. 70.

¹¹²) *Ibidem*, blz. 78.

¹¹³) *Jan De Leenheer*, Heverlee-Leuven/Venlo 1964, blz. 30.

Augustijnen — zeker niet onbelangrijk — te weinig aandacht kreeg; hij vermeldt slechts een artikel van Fl. Prims ¹¹⁴) en een ander van L. Lefebvre ¹¹⁵). Alhoewel de bronnen voor de kennis van het toneel in de XVIIe eeuw eerder schaars zijn, toch was er in 1964 al meer gepubliceerd.

Voor Gent alleen vonden wij reeds aanvullingen op deze bibliografische nota. Zo stelde N. Teeuwen ¹¹⁶) een lijst van 94 argumenta of programma's van toneelstukken samen. P. Claeys ¹¹⁷) van zijn kant had in 1892 een beknopt artikel gewijd aan het « Théâtre des Jésuites et des Augustins » in een driedelig werk over het Gentse toneel. Ook in een nog kortere bijdrage « Représentations dramatiques par les élèves des collèges des Jésuites et des Augustins » ¹¹⁸) had dezelfde auteur een en ander meegedeeld.

Anderzijds zijn er uit deze tijd slechts weinig toneelstukken integraal bewaard. Voor de eerste helft van de XVIIe eeuw is dit slechts voor twee auteurs, Gentenaars van dezelfde parochie, het geval. Jacob van Zevecote schreef de tragedies « Rosimunda » en « Maria Graeca », en een tragicomoedia « Esther » ¹¹⁹). Daarna komt het werk van Joannes Chrysostomus Loots: de tragicomoedia « Pompeius Magnus » en « Gloriosus B. Matris Theresae de subacto mundo triumphus ».

Naast enkele toneelstukken vinden wij meestal een argumentum van spelen die verloren gingen. Deze gedrukte programma's zijn in de XVIIe eeuw merkkelijk zeldzamer dan in latere perioden. Zo vermeldt N. Teeuwen dat uit het Gentse Augustijnenklooster slechts 18 programma's bewaard bleven, terwijl wij er 91 mochten verwachten voor deze eeuw ¹²⁰).

Wanneer wij mogen veronderstellen ¹²¹), dat het werk van de

¹¹⁴) *Het Vlaamsch Tooneel der Antwerpsche Augustijnen*, in *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal en Letterkunde*, Gent 1936, blz. 237-249.

¹¹⁵) *Le théâtre des Jésuites et des Augustins à Lille*, in *Annales de l'Est et du Nord*, Nancy 1907, blz. 1-23.

¹¹⁶) *Het toneelrepertorium van het Augustijnencollege te Gent*, in *Augustiniana Neerlandica*, I, 1950, blz. 1-34.

¹¹⁷) *Histoire du Théâtre à Gand*, Gand 1892, deel I, blz. 20-40.

¹¹⁸) In *Messenger des sciences historiques de Belgique*, LXIX, 1895, 1-3.

¹¹⁹) J. VAN ZEVECOTE, *Poemata*, 3e uitg., Antverpiae 1623.

¹²⁰) *Het toneelrepertorium van het Augustijnencollege te Gent*, in *Augustiniana Neerlandica*, I, 1950, blz. 4.

¹²¹) *Ibidem*, blz. 7.

Gentse toneelschrijvers ook te Gent opgevoerd werd, en wanneer wij daarbij de vertoningen rekenen die geattesteerd zijn door een argumentum ¹²²), komen wij in de eerste helft van de XVIIe eeuw te Gent tot een aantal van elf opvoeringen.

Onder de behandelde onderwerpen vinden we naast Rosimunda, Maria Graeca, Esther, Pompeius Magnus, Theresa, ook Daniel, Andronicus, Comnenus, Artabanus, Carnutus IV, Exilium Tarquinni en Theodorus van Alexandrië.

Als ondertitel van het toneelstuk treffen wij zevenmaal «tragoedia», driemaal «tragicomoedia» en éénmaal «triumphus» aan. Verder zien wij dat vijf stukken drie, en vier stukken vijf bedrijven tellen, terwijl dit voor twee spelen niet meer na te gaan is. In vijf van deze stukken treedt een koor op, in vier is dit niet het geval, en van twee spelen kan het niet meer worden nagegaan.

Vermits van «Daniel» alleen de titel bekend is, kunnen wij slechts twee tragikomedies met elkaar vergelijken: «Esther» en «Pompeius Magnus». Jacob van Zevecote bouwt zijn stuk op in vijf bedrijven met een koor. Het aantal personages is er iets hoger dan in zijn twee tragikomedies, alhoewel Loots' aantal niet wordt benaderd. Bij Loots blijft het koor weg en is het toneelstuk in drie bedrijven ingedeeld.

Uit het bewaarde materiaal kunnen wij besluiten dat het behandelen van een Romeins onderwerp volkomen tot de geest van de tijd behoorde, dat een tragikomedie niet ongewoon was, dat het aanwenden van drie bedrijven meer voorkwam, en dat het koor regelmatig werd weggelaten.

Van Loots' tragicomoedia en van Zevecote's tragedie «Rosimunda» bleef geen argumentum over. Door het ontbreken van het gedrukte programma blijft ons een interessant gegeven onbekend, nl. de datum van opvoering.

Meestal werden er vertoningen gegeven bij feestelijkheden als carnaval (ludi bacchanales), op vastenavond (ludi antecinerales), bij gelegenheidsfeesten als jubilea, huldiging van een voornaam personage, opening van nieuwe lokalen ¹²³). De voornaamste opvoering te Gent was het «bamisspel», ter gelegenheid van de prijsuitreiking ¹²⁴).

¹²²) Ibidem, blz. 14.

¹²³) R. VAN AERDE, *Bijdrage tot de geschiedenis van het tooneel te Mechelen*, Mechelen z.j., blz. 45.

¹²⁴) N. TEEUWEN, *Het toneelrepertorium van het Augustijnencollege te Gent, in Augustiniana Neerlandica*, I, 1950, blz. 6. Het «bamisspel» werd gespeeld rond 1 oktober, feestdag van de H. Bavo. Zijn feest heet in de volksmond «Bamis» (St.-Baafsmis).

« Indépendamment des subsides et des faveurs de toutes sortes dont la ville les gratifiait, les Augustins et les Jésuites recevaient tous les ans un subside pour les aider à couvrir les frais de leurs distributions des prix » ¹²⁵). Daarom trokken de leden van de magistraat stoetsgewijs « met hunne tabbaerden » ¹²⁶) naar het college, waaraan de financiële bijdrage was verleend en waar de prijsuitdeling plaats had.

De tragicomoedia « Pompeius Magnus » is opgedragen aan Michael Paludanus, provinciaal; deze was op 7 mei 1634 te Doornik verkozen ¹²⁷). In hetzelfde jaar was Loots praefectus geworden en heeft hij het stuk geschreven. Bovendien publiceerde hij samen met het toneelwerk een reeks « Poemata » en werden liminaria opgesteld door vijf collega's Augustijnen en door drie studenten. De toelating om het stuk te publiceren werd op 27 juli 1635 gegeven door kanunnik Antonius Smets. Een nauwkeuriger datering is voorsnog niet mogelijk.

Behalve voor het meedelen van de juiste datum is het ontbreken van het argumentum niet erg hinderlijk, vermits voor elk toneel een samenvatting werd afgedrukt en de andere gegevens uit de tekst zijn af te leiden. Wanneer wij de korte résumés vergelijken met de inhoud van de tonelen, valt het op dat zij een noodzakelijke aanvulling bieden. Zij maken vooraf duidelijk wat een monoloog slechts laat vermoeden.

Voor het begin van de XVIIe eeuw bezitten wij geen gegevens betreffende een speciale plaats van opvoering. Het is waarschijnlijk dat ze gebeurde in het college zelf. In elk geval was dit geen belemmering om er iets moois van te maken : « En ce qui concerne la richesse des décors, le luxe des costumes, la mise en scène, la variété du répertoire, le nombre et le talent des acteurs, ces représentations pouvaient presque rivaliser avec celles données par les troupes d'acteurs de profession » ¹²⁸).

De toneelstukken werden meestal door de praefectus van het college geschreven of door een der leraars uit de hoogste klassen ¹²⁹).

¹²⁵) P. CLAEYS, *Histoire du Théâtre à Gand*, Gand 1892, deel I, blz. 20-21.

¹²⁶) P. CLAEYS, *Représentations dramatiques par les élèves des collèges des Jésuites et des Augustins*, in *Messenger des sciences historiques de Belgique*, LXIX, 1895, 1-3.

¹²⁷) N. DE TOMBEUR, *Provincia Belgica*, typis M. van Overbeke, Lovanii z.j. [1727], blz. 252.

¹²⁸) P. CLAEYS, *Histoire du Théâtre à Gand*, Gand 1892, deel I, blz. 20.

¹²⁹) N. TEEUWEN, *Het toneelrepertorium van het Augustijnencollege te Gent*, in *Augustiniana Neerlandica*, I, 1950, blz. 6.

In de « approbatio » van Antonius Paludanus, broer van de provinciaal Michael Paludanus en zelf prior van het Gentse klooster, vernemen we dat J. Chr. Loots « Praefectus collegii Gandensis » was.

Het onderwerp dat hiervoor werd uitgekozen was de vroege carrière van Cn. Pompeius Magnus, zoals wij die leren kennen uit de biografie van Plutarchus. Alhoewel de kennis van het Grieks geringer was dan die van het Latijn, mogen we de rechtstreekse ontleening aan Plutarchus niet uitsluiten.

Het programma van de driejaarlijkse cyclus 1643-1645 bewijst dat het Grieks toen werd onderwezen ¹³⁰⁾ en de functie van Supprior die Loots te Mechelen kreeg in 1643 werd verbonden met het onder-richt van het Grieks aan studenten, die blijkbaar de eerste beginselen reeds achter de rug hadden ¹³¹⁾.

Dat de stof aan Plutarchus is ontleend moet ons niet verwonderen. A.A. Keersmaekers ¹³²⁾ vermeldt dat Plutarchus in de spelen van Guiliam van Nieuwelandt een voorname plaats inneemt als bron voor de tragische onderwerpen. Dat Loots een historisch onderwerp neemt, is evenmin ongewoon : de meeste stukken van het Gentse repertorium zijn ontleend aan de profane geschiedenis ¹³³⁾.

Loots heeft vooral de nadruk gelegd op de triomf van Pompeius ; dit kwam met de smaak van zijn tijd overeen. L. Van den Boogerd schrijft hierover : « De verleiding was latent aanwezig om veel toe te geven aan de eisen van de tijd (Barok) met zijn hang naar glanzende feesten, pompeuze triomftochten, het wereldomvattende, de allegorie » ¹³⁴⁾.

Pompeius' leven was zeker niet één van die thema's, die regelmatig op de planken werden vertoond. Van Corneille is een tragedie bewaard, met als titel « La mort de Pompée » (1643). Bij L. Bradner ¹³⁵⁾ vernemen wij, dat in 1621 de Jezuïet Petrus Mussonius Tragoediae uitgaf « containing Pompeius, Croesus, Cyrus, Darius ». Een andere

¹³⁰⁾ N. TEEUWEN, in *Augustiniana*, II, 1952, blz. 168-180.

¹³¹⁾ JOANNES A. S. LAMBERTO, *Chronicon Conventus Mechliniensis*, Hs., « sub anno 1643 ».

¹³²⁾ De dichter Guiliam van Nieuwelandt, Gent 1957, blz. 216. Zie daar ook noot 76.

¹³³⁾ N. TEEUWEN, *Het toneelrepertorium van het Augustijnencollege te Gent*, in *Augustiniana Neerlandica*, I, 1950, blz. 6.

¹³⁴⁾ *Het Jezuïetendrama in de Nederlanden*, Groningen 1961, blz. 29.

¹³⁵⁾ *The Latin Drama in the Renaissance (1314-1650)*, in *Studies in the Renaissance*, IV 1957, blz. 65.

Amerikaan, M.T. Herrick, ¹³⁶⁾ trof nog een bewerking aan in Italië : « Quintianus Stoa (Giovanni Francesco Conti), author of Theoandranthantos (1508) and Theocrisis (1514), was an Italian by birth, but these two sacred dramas do not represent his main output; he wrote most of his tragedies on profane subjects, such as Caesar, Pompey, Marius, etc. ».

In de voorgaande bewerkingen mogen we zeker niet veronderstellen, dat grosso modo de eerste veertig levensjaren van Pompeius werden behandeld. Het toneelwerk van Corneille biedt hier geen moeilijkheden. De andere twee tragedies waren moeilijk bereikbaar om erover relaas te kunnen geven, maar de benaming « tragedie » zegt voldoende. Loots is hier wellicht origineel in de keuze van zijn onderwerp. Hij beschrijft Pompeius' leven vanaf zijn jeugd tot zijn triomf in 61.

Het hoofddoel van het schooldrama was didactisch : de studenten maakten zich vertrouwd met het spreken van het Latijn. Met het doel en de aard van dit toneel hangt het aantal spelers samen. Men trachtte zoveel mogelijk studenten bij de opvoering te betrekken, om hen deze buitenkans tot Latijnse declamatie te laten benutten. Men wilde bovendien vele ouders tevreden stellen.

De opvoering was inderdaad een vorm van propaganda. Men wist dat de kwaliteit van de toneelvoorstelling als waardemeter werd gezien voor het peil van het verstrekte onderwijs. Daarom werden van het stuk verschillende voorstellingen gegeven.

Deze propagandamotieven waren zeer sterk in steden waar meerdere colleges onderwijs verschaften. Toneelopvoeringen waren in deze tijd zowat de enige vorm van culturele manifestatie. « Inutile d'insister sur la rivalité qui existait entre ces deux ordres religieux » stipt P. Claeys ¹³⁷⁾ aan voor Jezuïeten en Augustijnen te Gent.

Vandaar ook de sterke moraliserende inslag. A.J. Van Hamel merkt hierbij op dat onze gewesten in vergelijking met andere landen een meer ethische opvatting hadden over het doel van de dramatische kunst ¹³⁸⁾, zodat de opvoering van een schooldrama volledig in de lijn ligt van het doel dat het humaniora-onderwijs zelf zich stelde, nl. de

¹³⁶⁾ *Tragicomedy, its origin and development in Italy, France, England, Urbana* 1955, blz. 63.

¹³⁷⁾ *Histoire du Théâtre à Gand*, Gand 1892, deel I, blz. 21.

¹³⁸⁾ *Zeventiende-eeuwsche Opvattingen en Theorieën over Litteratuur in Nederland*, 's Gravenhage 1918, blz. 140.

jeugd op te voeden in een christelijk-humanistische geest, of zoals een argumentum het uitdrukt : « Ter eeren Godts, syne ghebenedyde Moeder, den grooten Doctor der H. Kercke Augustinus, ende vervoorderinghe van de Ionckheydt » ¹³⁹).

Paul VAN PETEGHEM

¹³⁹) Verzameling van een bundel argumenten in de Gentse Universiteitsbibliotheek onder n° G6597,2.